

LA NECRÒPOLIS DEL TURÓ DEL PRAT D'ORI

*La transició del món antic al món
medieval a les terres d'Osona.
Campanya d'excavacions de 2004 a la
necròpolis tardoantiga i/o altmedieval
del Turó del Prat d'Ori
(el Brull, Osona)*

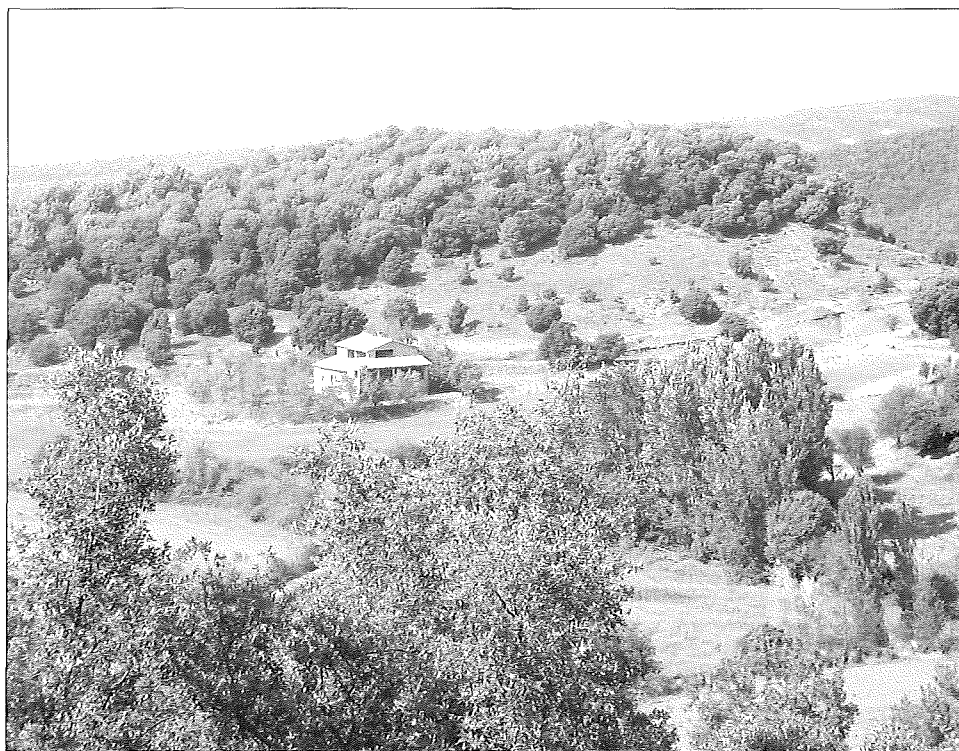
JORDINA SALES

Com ja informàvem en el número anterior d'aquestes *Monografies*, durant l'agost de 2003 es van iniciar les excavacions arqueològiques a la necròpolis del Turó del Prat d'Ori. El passat agost de 2004 vam tenir l'ocasió de dur a terme la segona i última campanya, amb la qual es donen per finalitzades les recerques de camp en aquest jaciment. Per tant ha arribat el moment de posar en ordre totes les dades obtingudes i obtenir-ne el màxim d'informació i conclusions que puguin ser d'utilitat a l'hora d'anar perfilant diferents aspectes de la història del nostre país. Mentre aquesta última fase d'estudi està en curs vosaltres, lectors de les *Monografies del Montseny*, estareu llegint aquest petit avenç acompanyat d'una sèrie de reflexions disperses entorn de l'antiguitat tardana i l'alta edat mitjana a Osona, que no tenen altra finalitat que intentar contextualitzar el jaciment del Turó del Prat d'Ori en el seu entorn físic i temporal. Òbviament no sóc profunda coneixedora ni de la geografia ni de la història de les terres osonenques, per tant demano disculpes per endavant pels possibles errors, omissions i imprecisions que es puguin trobar en aquest text.

Prescindirem de repetir dades que ja van aparèixer a les anteriors *Monografies*. Només recordar que aquestes tasques arqueològiques han estat promogudes i finançades íntegrament per la Fundació Privada Catalana per l'Arqueologia Ibèrica, amb els permisos corresponents del Servei d'Arqueologia de la Generalitat. L'execució ha estat encarregada a l'empresa d'arqueologia ArqueoCat SL,* sota la direcció tècnica de Jordina Sales i Soledat Sánchez i amb un equip format per una antropòloga física, quatre auxiliars d'excavació i membres de la Fundació abans esmentada.¹ Recordem també que estem davant d'una necròpolis de caixa de lloses, aturonada, que *a priori*, pels precedents bibliogràfics coneguts i per context històric i geogràfic, se situaria *grosso modo* entre els segles IV-V i IX-X d.C. (SALES, 2004: 123-131).

TREBALLS EFECTUATS

L'any passat ja explicàvem que es va iniciar la campanya netejant i documentant les tombes visibles a cop d'ull, afectades per excavacions clandestines de principis del segle XX. També es va fer una neteja superficial de la corona del turó que va permetre determinar la presència d'altres tombes

FOTOS: N. SALAZAR, ARQUEOCAT SL

FIGURA 1: Vista general del turó del Prat d'Ori des del castell del Brull, amb indicació de l'emplaçament de la necròpolis

no afectades anteriorment, concretament un total de cinc, de les quals en vam excavar només una (la núm. 5).

Enguany (2004) s'ha procedit a l'excavació de les quatre tombes restants (les números 3, 4, 6 i 7). Els resultats individualitzats són els següents.

Tomba 3. És la situada més a occident de tot el conjunt. Es tracta d'una caixa de lloses rectangular de la qual no s'ha conservat la tapa. S'orienta E-W, amb una important desviació cap al S/E-N/W. Contenia un sol individu, col·locat en decúbit supí i en un estat de conservació força deficient, al qual li mancava bona part dels dits dels peus i la part esquerra del costellam; el crani apareixia molt fràgil i fragmentat. En aquesta tomba no s'ha localitzat material arqueològic, tot i que una de les lloses presentava un possible grafit amb la representació d'una aspa (X), per la qual cosa l'hem recollida.

Tomba 4. Se situa entre la tomba 3 i la 6. Es tracta d'una caixa de lloses rectangular de la qual no s'ha conservat la tapa. S'orienta N-S. Contenia un sol individu en un estat de conservació deficient però en una posició molt interessant i atípica: decúbit pron, és a dir, estirat de panxa a terra, amb el braç dret plegat per sota les costelles, l'esquerre per sobre d'aquestes i les cames

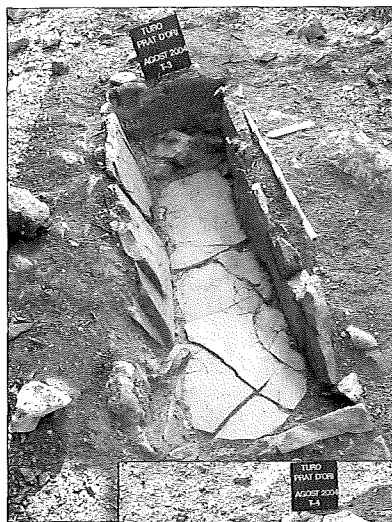
creuades. S'han observat marques de punxó en una de les lloses de la solera; molt probablement van marcar la llosa per retallar-la i finalment l'operació va ser avortada. No s'hi ha localitzat cap tipus de material arqueològic, tot i que s'ha recollit una mostra de sediment pròxim al fèmur esquerre amb la intenció de fer una anàlisi de paleodieta.

Tomba 6. Se situa entre la tomba 4 i la 7. Es tracta d'una caixa de lloses rectangular de la qual no s'ha conservat la tapa. S'orienta N-S. Contenia un sol individu en un estat de conservació deficient, en posició decúbit supí, braços plegats sobre l'abdomen i amb el crani girat cap a l'oest. Tal com succeïa a la tomba núm. 4, s'han observat marques de punxó en una de les lloses de la solera. No s'hi ha localitzat cap tipus de material arqueològic.

Tomba 7. És la situada més a orient de tot el conjunt. Es tracta d'una caixa de lloses rectangular de la qual no s'ha conservat la tapa. S'orienta N-S. Contenia les restes d'uns quants ossos d'un sol individu, segurament col·locat en decúbit supí i en un estat de conservació totalment deficient; de fet, és el més mal conservat dels esquelets de la necròpolis. No s'hi ha localitzat cap tipus de material arqueològic.

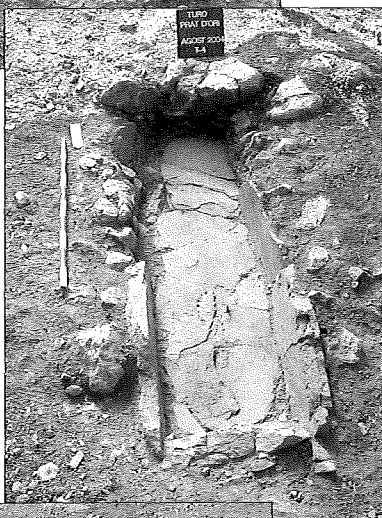
COMENTARIS I DISCUSSIÓ

A escala individual cal destacar la troballa ja descrita de l'esquelet corresponent a la tomba núm. 4. Vam creure que l'anàlisi antropològica ens ajudaria a trobar una explicació raonable a aquesta anomalia de caràcter funerari però, un cop efectuat aquest estudi antropològic, la veritat és que poca cosa més podem dir. Tot i així, dels resultats facilitats per la doctora Bibiana Agustí (que reproduïm en l'annex final) es desprèn que es tractava d'un individu d'edat madura i de sexe femení. A les conclusions de la Dra. Agustí, on consten diverses hipòtesis per explicar la posició atípica de l'esquelet, només volem afegir una última possibilitat: que des del moment de la mort de l'individu fins a la seva localització i inhumació per part del grup familiar o social transcorregués un temps prou ampli perquè es produís un *rigor mortis* que li provoqués la posició anatòmica en què l'hem localitzat pel que fa a braços i cames. Quant a la posició de bocaterrosa, possiblement es tracta d'una conseqüència d'aquest tipus de mort: en les societats del nord-oest peninsular alguns avis encara expliquen com la gent que moria per accidents naturals (riuades, ofegats al mar...) i eren trobats al cap d'uns dies, els enterraven cara avall per tal que no es poguessin aixecar. Es considerava que el seu esperit estava molest per haver estat tants dies sense una sepultura digna i es temia que es pogués venjar. Naturalment, extrapolar aquests comportaments rituals contemporanis a un jaciment de l'antiguitat tardana o l'alta

F.2

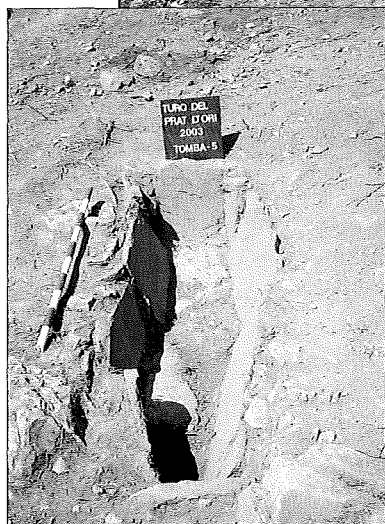
FIGURES 2-6: Tombes 3, 4, 5, 6 i 7 un cop excavades. Observeu les marques de punxó a la part inferior de la tomba 6

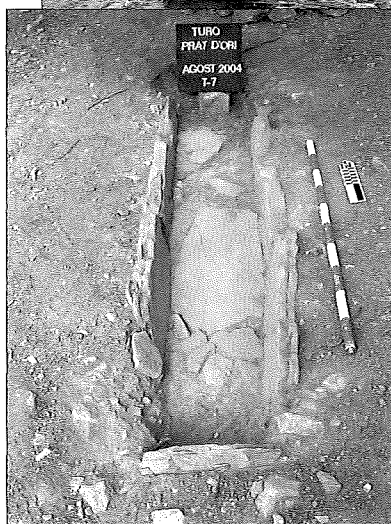
F.3

F.5

F.4

F.6

FOTOS: N. SALAZAR ARQUEOCAT SL

edat mitjana comporta moltíssima prudència; amb aquestes línies només es pretén aportar més arguments per a la discussió.

En general, l'excavació d'enguany ens ha permès constatar una dada destacable que ja albiràvem durant la campanya de 2003: el fet que les tombes núm. 4, 5, 6 i 7 es troben orientades N-S, excepcional si es té en compte que la grandíssima majoria de tombes de lloses d'aquest tipus localitzades en jaciments similars s'orienten E-W, tal com és propi en les tombes cristianes antigues i medievals. Aquesta irregularitat, que de cap manera sembla fruit de la casualitat o deguda a una manca d'espai, pensem que s'hauria d'explicar en base a criteris rituals. De moment no es pot concretar quins, tot i que resulta òbvia la contraposició d'aquestes tombes orientades N-S respecte a les orientades E-W, que es relacionen directament amb els cultes solars ancestrals i amb la figura de Jesucrist, la qual ja va ser associada amb el Déu Sol des dels inicis mateixos del cristianisme, quan el seu naixement "canònic" es va fer coincidir amb el solstici d'hivern, tan celebrat entre les poblacions paganes d'Europa. Per altra banda, les fonts patristiques insisteixen constantment en la idea que cal dirigir les pregàries cap a orient, cap a on surt el sol i, de fet, des dels inicis mateixos de l'arquitectura cristiana els absis de les esglésies s'orienten majoritàriament també cap a l'est. Això explicaria l'orientació E-W de les tombes 1, 2 i 3, però quina explicació cal donar a l'orientació N-S de les tombes restants? Si en el cas de les primeres pensem en el sol, cal considerar la lluna en el de les segones? La lluna, al matí, es troba orientada al sud, just en la posició idònia per ser contemplada pels individus enterrats N-S. Pot ser una explicació vàlida? No ho sabem amb certesa, però sí que constatem, ja en època romànica, la presència del sol i la lluna en la decoració esculpida de molts sarcòfags catalans; per tant sí que es pot demostrar que el sol i la lluna poden anar de bracet en contextos funeraris medievals. Ara bé, era aquest el cas de la necròpolis del Prat d'Ori? No ho sabem amb certesa, però amb tots aquests indicis i hipòtesis només es pretenen aportar elements per a la reflexió, discussió i debat,² que ajudin a conèixer millor els universos rituals de les primeres poblacions postromanes agrícoles de la Catalunya central.

LA TRANSICIÓ ENTRE EL MÓN ANTIC I EL MÓN MEDIEVAL A OSONA

Dono per sabut que el lector és conscient que l'àmbit territorial estudiat es basa en una divisió comarcal actual, que poc o res té a veure amb els límits administratius o eclesiàstics antics que ajudarien a contextualitzar amb detall els jaciments als quals em referiré a continuació. Aquest límit comarcal, tan absurd com necessari, ens donarà com a mínim unes pautes microterritorials

per poder poder fer unes pinzellades de l'època que estudiem i saber en quin entorn vivia i es movia el grup humà sebolit al turó del Prat d'Ori .

Dins la comarca, i al centre de l'anomenada plana de Vic, s'ubica l'antiga Ausa, que durant tota l'antiguitat tardana va constituir el nucli administratiu aglutinador de la zona. El seu caràcter urbà està en discussió³ i per les seves característiques (no localització de muralles, poca o nul·la entitat urbana...) hom la compara amb el Municipium Sigarrensis (actual Prats de Rei).⁴ La seu episcopal de Vic apareix documentada per primer cop l'any 516, representada per un tal *Cinidius episcopus*,⁵ però es fa molt difícil a hores d'ara establir una localització física aproximada de l'antiga església i dependències episcopals, tot i que la bibliografia del segle XX la situa, sense cap argument arqueològic ni documental, al mateix lloc on des del segle X s'ubica la capella de Sant Sadurní, al costat mateix del temple romà.⁶ Respecte a això, i atès l'estat de la investigació, poca cosa es pot dir de nou; constatar només que els grups episcopals tardoantics localitzats arqueològicament dins l'àmbit de la Tarraconensis (i això es pot fer extensiu a Hispània) s'emplacen sempre dins del perímetre de les muralles, però com ja hem dit abans, es desconeix totalment el recorregut de l'antic recinte fortificat de la ciutat de Vic, si és que aquest primer recinte mai va arribar a existir.

Així doncs, cal pensar que la major part de la població de la zona es repartiria per l'ager d'aquest antic nucli administratiu, on es localitzen alguns jaciments interessants per a les nostres cronologies. Entre Centelles i Seva (relativament a prop, doncs, de la necròpolis del Prat d'Ori) el 1988 es va localitzar i excavar part de la via romana del Congost, datada a partir del Baix Imperi (s. III d.C.) i de la qual es té notícia de cinc mil·liaris, tots ells conservats al Museu Episcopal de Vic.⁷

Moltes esglésies de la plana documentades a partir de l'alta edat mitjana podrien tenir els seus orígens dins l'antiguitat tardana, i més concretament a partir de l'època visigòtica, quan ja es documenta la seu episcopal osonenca que crearia una xarxa parroquial per tal de controlar el seu *territorium*. Malauradament, l'arqueologia no ha estat capaç de documentar cap peça d'aquesta pretesa xarxa parroquial d'època visigòtica, però respecte a aquest tema sempre m'han cridat l'atenció tres edificis. Els dos primers són les esglésies de Santa Maria de Manlleu i Sant Esteve de Corcó o de Vila-setrú: Santa Maria es va reedificar l'any 906 i, segons el document que ho certifica, se li va sotmetre l'església de Sant Esteve, com en temps antics.⁸ L'expressió "com en temps antics" és certament laxa, i pot referir-se tant a 50 anys enrere com a 500, però atès el context que s'ha anat descrivint al llarg d'aquest treball, crec que l'expressió "com en temps antics" pot referir-se perfectament a abans de l'arribada dels musulmans. Quin altre fet sinó pot estar marcant en aquell moment històric i en aquell àmbit geogràfic concret el límit entre "temps

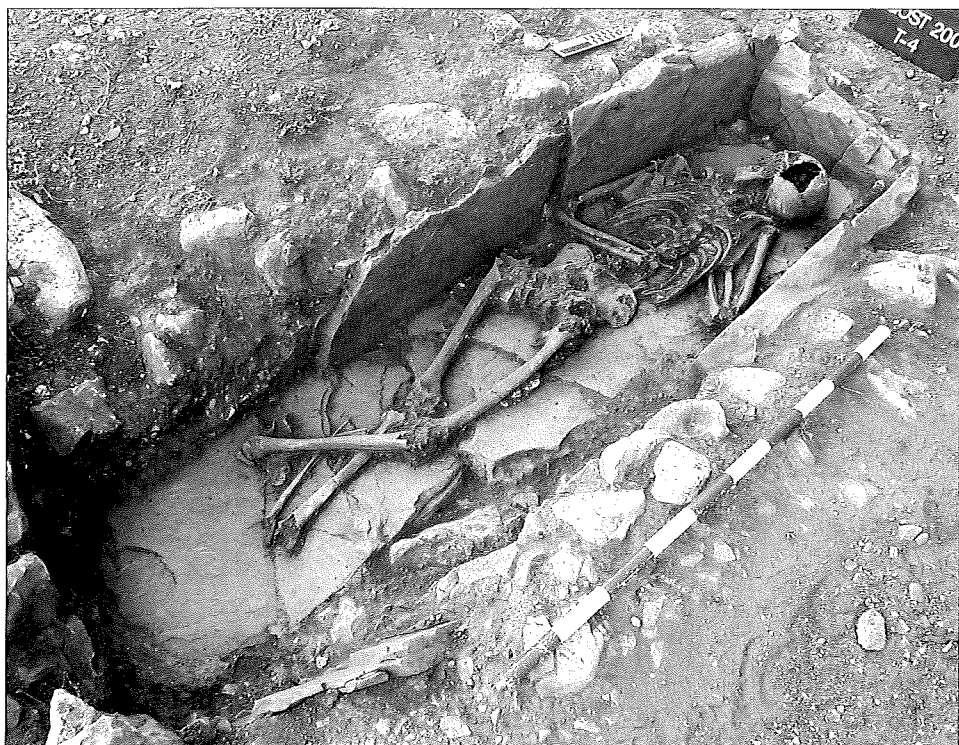

FIGURA 7: Individu posicionat en decúbit pron de la tomba 4

antics" i "temps moderns"? El tercer edifici és el monestir medieval de Sant Pere de Caserres, d'on procedeixen una ara d'altar paleocristiana i una *eulogia* o *ampulla* datable dins els segles VI-VII.⁹ L'*ampulla* és un objecte petit i lleuger, fàcilment transportable, però caldria cercar una explicació raonable a la presència d'una ara d'altar antiga. Va ser transportada fins allà des d'un altre lloc? Formava part d'un edifici primigeni en el mateix emplaçament que el monestir medieval? Ho crec possible, però la veritat és que les intervencions arqueològiques que s'hi han dut a terme no han pogut aportar més llum a la qüestió.¹⁰ És clar que les excavacions només han afectat una part de la superfície total del recinte i per tant el tema no queda del tot tancat.

Però els jaciments més interessants per al treball que estem desenvolupant són les mateixes necròpolis de tombes de lloses situades en turons. Ja hem citat abans (nota núm. 2) el treball de la professora Imma Ollich, que va estudiar la necròpolis de la Muntanyeta (Roda de Ter), la del Serrat dels Morts (carretera de Vic a Roda de Ter) i la del Turó de l'Osona (Vic). A banda d'aquests jaciments i del mateix Turó del Prat d'Ori, tan sols es té notícia d'excavacions recents a la necròpolis aïllada de Can Branques (Orís),¹¹ formada per nou tombes de fossa simple (només una d'elles conservava part de la coberta

de lloses) i datada entre els segles IV-V (aparició d'una sivella d'aquesta cronologia) i IX-X (prova de C14 efectuada en un dels esquelets). També es té notícia d'una tomba isolada de lloses, orientada N-S, dins el terme municipal de Taradell.¹² Tot plegat ens està assenyalant de nou la laxitud cronològica entre l'antiguitat tardana i l'alta edat mitjana que defensem per a aquests tipus de necròpolis.

De totes maneres, el gran repte en l'estudi d'aquestes necròpolis, tant a Osona com a la resta de Catalunya, continua sent la localització dels seus hàbitats:¹³ d'aquests grups humans rurals en coneixem en part la manera de morir, però no sabem gairebé res de la seva manera de viure.

CLOENDA

L'excavació de la petita necròpolis del Brull ens ha permès fer unes pinzellades sobre la vida i la mort a les terres osonenques de finals de l'antiguitat i inicis de l'edat mitjana. Ha permès també la documentació d'un enterrament atípic al qual caldrà cercar paral·lels i intentar donar una explicació coherent amb els costums de la societat que va decidir com i per què inhumar aquell individu concret d'aquella manera específica i diferenciada.

Hem vist com el context històric que envolta el jaciment excavat no queda del tot definit amb les dades arqueològiques i documentals de què disposem per a la comarca d'Osona. Així doncs, esperem que excavacions a nous jaciments tardoantics i altmedievals d'aquest àmbit territorial aportin més material per al debat cronològic i cultural entorn d'aquests tipus de necròpolis, tan abundants com desconegudes, i que podrien aportar llum a altres qüestions de caràcter històric i demogràfic com per exemple la pretesa des població de la zona durant la breu ocupació musulmana.

NOTES

* ARQUEOCAT SL. C/ Dinamarca, 3, nau 8, 08700 Igualada. Tel. 93 803 96 67 i 654 76 74 34. Fax: 93 805 58 70. Correu-e: <arqueocat@arqueocat.com>.

1. L'equip d'excavació l'han format Jordi Enrich, Joan Enrich, Josefina Mensa, Susanna Muriel, Natàlia Salazar i Àngel Segarra.

2. Vegeu, per exemple, l'article de I. Ollich de 1989 citat en la bibliografia, on es pregunta si aquests tipus de necròpolis, i en concret les de la plana de Vic, poden pertànyer a poblacions altmedievals sense cristianitzar (OLLICH, 1989: 223-250).

3. CABALLÉ, 1999: 92-93.

4. Vegeu PERA, 1994: 323-324.

5. *Conc. Tarrac.*, I. 155, pàg. 281.
6. JUNYENT, 1972-74: 316-320; JUNYENT, 1976: 32-33; PAGÈS, PLADEVALL, 1984: 96.
7. CABALLÉ, ESPADALER, TIO, 1993: 179.
8. ORDEIG, 1994: 33, 6-8.
9. PALOL, 1957-58: 87, 91.
10. PUJADES, SUBIRANAS, 1998: 131-135.
11. Agraeixo a l'arqueòleg Joan Cases la cessió d'aquesta informació encara inèdita.
12. Excavada el 1994 per Imma Mestres, Josep Pujades i Carme Subiranas, als quals agraeixo la informació proporcionada.
13. En aquest sentit, el jaciment tardoantic de Can Paleta (Castellfollit del Boix, el Bages), constitueix un *unicum*, ja que a més de la necròpolis s'ha pogut excavar també l'habitatge, que s'emplaçava just al costat (SALES, ENRICH, ENRICH, 2004: 271-293).

BIBLIOGRAFIA

- CABALLÉ, Antoni (1999). "Ciutat d'Ausa (o Auso)", *Del romà al romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X*, Barcelona, pàg. 92-93.
- Conc(iliu)m Tarrac(onense)* (516). ed. F. Rodríguez, en G. MARTÍNEZ i F. RODRÍGUEZ, *La Colección Canónica Hispana*, IV, Madrid 1984, pàg. 269-281.
- DD.AA. (1986). *Osona I i II, Catalunya Romànica*, vols. II-III, Barcelona.
- ENRICH, Jordi; SALES, Jordina; ENRICH, Joan (2003). "Les necròpolis tardoantiques i altmedievales a l'Anoia: els rituals d'enterrament i les seves pautes i models d'interrelació a l'espai rural", *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*, ed. Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval, Sant Cugat del Vallès, pàg. 662-673.
- JUNYENT, Eduard (1972-74). "L'església de Sant Sadurní", *Ausa*, VII, Vic, pàg. 316-320.
- JUNYENT, Eduard (1976). *La ciutat de Vic i la seva història*, Vic.
- MENCHON, Joan Josep (1996). *Arqueologia funerària medieval a la Conca de Barberà. Estat actual*, ed. Consell Comarcal de la Conca de Barberà, Montblanc.
- OLLICH, Imma (1989). "Tombes de llosa als turons de la Plana de Vic: una població alt-medieval per cristianitzar?", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 11, ed. Departament d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona, pàg. 223-250.
- ORDEIG, Ramon (1994). *Les dotalles de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*, vol. I, Vic.

PAGÈS, Montserrat; PLADEVALL, Antoni (1984). "La ciutat de Vic. Orígens i formació", *Catalunya romànica*, II. Osona I, Barcelona, pàg. 96-98.

PALOL, Pere de (1957-58). "Las mesas de altar paleocristianas en la Tarraconense", *Ampurias*, XIX-XX, Barcelona, pàg. 81-102.

PERA, Joaquim (1994). "Reflexions entorn el Municipium Sigarrensis", *La ciutat en el món romà. Actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica*, vol. II, Tarragona, pàg. 323-324.

PUJADES, Josep; SUBIRANAS, Carme (1998). "La intervenció arqueològica", en Teresa SOLDEVILLA: *Sant Pere de Caserres. Història i llegenda*, Vic, pàg. 131-135.

RIU, Manel; BOLÒS, Jordi (1981-82). "Observacions metodològiques, esquemes i fitxes de treball per a l'estudi de les sepultures", *Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya, Acta Mediaevalia*, Annex 1, ed. Universitat de Barcelona, pàg. 9-28.

SALES, Jordina (1994). "Tombes i Necròpolis Isolades a la Comarca de l'Anoia", *Acta Mediaevalia*, 14-15, ed. Departament d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona, pàg. 317-336.

SALES, Jordina (1999). "Mon funerari de la Catalunya central", *Del Romà al Romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X*, ed. Catalunya Romànica/ Enciclopèdia Catalana, Barcelona, pàg. 289-290.

SALES, Jordina (2003). "Necròpolis cristianes tardoantigues en el àrea catalana: Estado de la cuestión", *III Encuentro Internacional Hispania en la Antigüedad Tardía. Santos, obispos y reliquias* (1998), ed. Universidad de Alcalá de Henares, pàg. 319-333.

SALES, Jordina (2004). "Excavació arqueològica d'una necròpolis tardoantiga i/o altmedieval al Turó del Prat d'Ori (El Brull, Osona). Campanya de 2003", *Monografies del Montseny*, 19, Barcelona, pàg. 123-131.

SALES, Jordina (2005). "La necròpolis tardoantiga i/o altmedieval del Turó del Prat d'Ori (El Brull, Osona). Excavacions arqueològiques 2003-2004", *Revista de la Fundació Privada Catalana per a l'Arqueologia Ibèrica*, 1, Barcelona, pàg. 209-218.

SALES, Jordina (en premsa). "Intervenció arqueològica a la necròpolis tardoantiga/altmedieval del turó del Prat d'Ori (El Brull, Osona)", *Jornades d'Arqueologia i Paleontologia 2001-2003*, ed. Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.

SALES, Jordina; ENRICH, Jordi; ENRICH, Joan (2004). "Unes monedes del segle XI ocultes al jaciment de l'Antiguitat Tardana de Can Paleta (Castellfollit del Boix, Bages)", *Tribuna d'Arqueologia 2000-2001*, ed. Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, pàg. 271-293.

ANNEX

Necròpolis del Turó del Prat de l'Ori (El Brull, Osona) Informe antropològic. Febrer 2005

BIBIANA AGUSTÍ

En les campanyes de 2003 i 2004 es van poder recuperar les restes humanes de cinc de les tombes de la necròpolis del Turó del Prat de l'Ori (Sales, 2005). Les condicions peculiars de posició de l'individu de la tomba 4 han prioritzat l'anàlisi antropològica d'aquest esquelet, i s'han obtingut resultats provisionals però de cert interès.

ARQUEOLOGIA FUNERÀRIA

Aquest cadàver va ser disposat en decúbit pron; és a dir, de bocaterrosa, una posició molt poc freqüent en els cementiris medievals.

A més, la posició dels braços tampoc no és la freqüent: el braç dret es troba doblegat sota l'espatlla esquerra i el braç esquerre doblegat sobre la columna vertebral. Així mateix, mentre la cama esquerra es manté estirada, la cama dreta apareix semiflexionada sobre l'esquerra. El crani es manté en la posició anatòmica original, amb presentació lateral del costat esquerre i desplaçament lleu de la connexió atlantooccipital, com a conseqüència de la desaparició dels teixits tous. La resta d'articulacions del clatell (vèrtebres cervicals) es mantenen estretes. Atesa la posició de les restes no es pot parlar de la presència d'una mortalla. Però sí que es pot parlar d'una coberta —que no s'ha trobat— que hauria permès la desarticulació parcial d'alguns elements concrets de l'esquelet i la seva lassitud (caixa toràcica, pelvis, mandíbula), així com el

desplaçament de molts elements de peus i mans (metàpodes, falanges) que han aparegut associats al crani i a la pelvis.

ANÀLISI PALEOANTROPOLÒGICA

Les restes esquelètiques es conserven en molt bon estat, exceptuant els extrems epifisaris dels ossos llargs, la part anterior del crani i gran part dels ossos curts de carp i tars.

L'observació de la morfologia coxal correspon a un individu de sexe femení. L'ala ilíaca és ampla, l'angle de l'escotadura ciàtica obert i és evident el solc preauricular. L'aspecte de la careta articular de la sínfisi púbica ens indica que es tracta d'una persona d'edat madura que podríem situar entre els 45 i els 60 anys.

Figura 1. Fragment del coxal dret. Morfologia femenina

Les sutures cranials coronal i sagital són només parcialment visibles externament, perquè la taula interna està ja completament sinostosada; el mateix es pot dir de la sutura metòpica, visible gairebé totalment per bé que només en la taula externa. Pel que fa a la sutura lambdoide, es conserva tota visible tant des de la part interna com de l'externa. El resultat de l'aplicació de la fórmula de regressió de Masset és de 49 ± 12 anys.

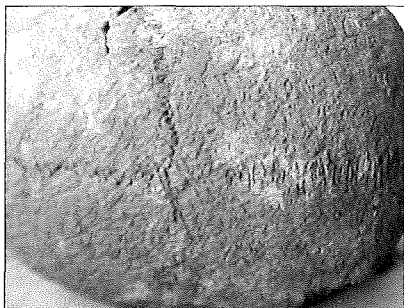

Figura 2. Estat d'obliteració de les sutures cranials (metòpica, sagital i coronal)

L'estatura només es pot calcular a partir de la longitud del fèmur i correspon a uns 156 cm. Val a dir que el volum de les restes òssies no correspon a una estructura gràcil, sinó que es tracta d'ossos més aviat grans però poc musculars.

Morfologia cranial: crani molt allargat o hiperdolicocrani (índex 67,2), de capacitat petita (1.420 cc). L'alçada basilar ens parla d'un crani alt respecte a l'amplada (índex 108) i mitjà respecte a la longitud (índex 72,5). La mandíbula és estreta (índex 90,4) o dolicògnata.

Material dentari:

MAXIL·LAR

	28	27	26	25	24	23	22	21	11	12	13	14	15	16	17	18
Desgast	2	2	4	4	pm	4	4	4	4	4	4	pm	4	3	2	1
Càries						3									3c	3c
Retr. Alv.														x	X	x

MANDÍBULA

	38	37	36	45	34	33	32	31	41	42	43	44	45	46	47	48
Desgast	Am	am	4	3	2	2	2	2	2	3	3	2	3	am	Am	am
Càries																
Retr. Alv.			X										x			

El desgast de les peces superiors és molt greu, especialment en les peces anteriors, mentre que en l'arcada mandibular aquesta gravetat es localitza únicament en la primera molar. El poc desgast de les peces posteriors del maxil·lar s'explica per la pèrdua *ante mortem* de les corresponents peces mandibulars, probablement durant la joventut, la qual cosa va evitar l'evolució del desgast que, en canvi, ha afectat la resta de les peces superiors. També en l'arcada superior es pot observar un fenomen de retracció alveolar al costat dret, coincidint amb la localització de dues càries en les molars 17 i 18. Quant a l'altra càries (canina 23), no es pot observar la línia alveolar. En l'arcada inferior la retracció de la línia alveolar es fa evident en la molar 36 i la premolar 45, en ambdós casos causada per la reculada de l'os durant la reabsorció alveolar de les peces perdudes en vida.

En la morfologia esquelètica hi ha algunes insercions musculars que cal destacar:

- Crani: l'arcada supercil·liar és lleugerament marcada en la glàbula, entre unes òrbites petites i un front estret. La protuberància occipital externa està poc marcada, així com les corbes nucals. L'apòfisi mastoide és punxeguda però poc desenvolupada.

- Mandíbula: els angles gonials apareixen evertits i el trígon mentonià ben marcat, en una mandíbula de petites dimensions i aspecte general gràcil.

- Fèmurs: procés supracondili poc marcat, pilastres marcades però absència de tercer trocànter i de cresta intertrocanteriana.

- Tíbies: la cresta de la fossa sòlia és visible.

- Els braços tenen les insercions suaus, excepte en el cas de la inserció del múscul supinador en l'ulna, que apareix desenvolupat.

TRETS PATOLÒGICS

Mostra símptomes articulars degeneratius (artrosi) en els elements vertebrals cervicals i en un dorsal. En el cas del bloc cervical, tots els cossos entre C3 i C7 estan lleugerament aixafats i amb un lleu procés d'osteofitosi.

SÍNTESI

Ens trobem amb una dona d'edat madura (per sobre dels 40-45 anys) que va ser dipositada en una tomba estàndard (caixa de lloses de sorrenca) en una posició irregular (decúbit pron). Es tracta d'una posició normalment considerada indigna i que, *a priori*, sembla tenir una interpretació de càstig per alguna acció negativa o alguna actitud considerada dolenta per part de la comunitat. L'estudi antropològic no ha pogut identificar cap tret diferenciador que pugui considerar-se en relació a aquesta posició dins la tomba.

Cal tenir en compte la possibilitat que es correspongui amb una "mala mort". Sota aquest concepte, en l'època medieval, es coneix la mort sobtada i imprevista (Ariès, 1977; Ariès, 1979), la que no es veu venir i que no permet a l'individu estirar-se al llit i acomiadar-se; en la tradició oral de la nostra pròpia cultura, se sol entendre com a mala mort l'originada per suïcidi o per execució. En qualsevol cas, fóra lògic pensar que la causa es troba en una mort diferent de l'habitual i que és la societat qui determina un ritual diferenciat per alguna raó. Aquest argument probablement no es podrà contrastar en la petita mostra de la necròpolis del Turó del Prat de l'Ori, però sens dubte servirà de document testimonial per ampliar el coneixement d'aquest tipus d'inhumacions diferents i que no es poden interpretar amb seguretat només a partir del registre arqueològic.

BIBLIOGRAFIA

- ARIÈS, P. (1977). *L'homme devant la mort*. Eds. du Seuil.
- ARIÈS, P. (1979). *Essais sur l'histoire de la mort en Occident du Moyen Âge à nos jours*. Eds. du Seuil.
- SALES CARBONELL, J. (2005). "La necròpolis tardoantiga i/o altmedieval del Turó del Prat de l'Ori (El Brull, Osona). Excavacions arqueològiques 2003/2004". *Revista de la Fundació Privada Catalana per a l'Arqueologia Ibèrica*, núm. 1: 211- 218.

ELS REFUGIATS

CRISTÓBAL SÀRRIAS